

Literatúra

BRANICKÁ, J Ontologické a gnozeologické aspekty gradácie a problematika lingvistického škálovania In Jazykova a literarna komunikácia Nitra, Pedagogická fakulta 1986, s. 63-71

FORMÁNKOVÁ, M Vyjadřování kategorie kvantity u různých slovních druhů v současné ruštině v porovnání s češtinou Monografie LXXIII Praha, Univerzita Karlova 1978 139 s

HAYFKOVÁ, M Stupňovanie expresívnosti v slovenčine In Jazykovedné štúdie XI Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971, s 47-56

HEGEL, G W F Logika ako veda I Bratislava, Pravda 1985 499 s

Morfológia slovenského jazyka Red J Ružička Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966 896 s

ORAVEC, J - BAJZIKOVÁ, E - FURDÍK, J Súčasný slovenský spisovný jazyk Morfológia Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984 232 s

QUIRK, R et al A Grammar of Contemporary English London, Longman Group I td 1972 1120 s

SEKANINOVA, E Semantická analýza predponového slovesa v ruštine a slovenčine Bratislava, Veda 1980 200 s

ŠIKRA, J Sémantika slovenských prísloviok Bratislava, Veda 1991 212 s

Vzťah jednotlivého a všeobecného v slovenskom fonologickom systéme

Iveta Mačeková

Filozofická fakulta UPJŠ, Prešov

Predmetom našej práce je rozbor vzťahov medzi špecifickými úrovňami spatia jednotlivého a všeobecného v zvukovej rovine dnešnej spisovnej slovenčiny, analýza postupov na identifikovanie zvukových jednotiek rozličného stupňa abstrakcie, najmä na základe neutralizácií fonologických protikladov vo vokalickej a konsonantickom podsysteme, a štatistický prieskum realizácií všetkých typov vzťahov medzi fonickými jednotkami s diferencovanou úrovňou jednotlivého a všeobecného, teda fóny, fonémy a morfofonémy

Vychádzame z rozboru konkrétneho jazykového materiálu Analyzujeme 1000 vokalickejch a 1000 konsonantických jednotiek

Opierajúc sa o syntetickú fonologickú teóriu vypracovanú J Sabotom budeme porovnávať vzájomné "preskupenie" jednotlivého a všeobecného v rámci slovenského fonologického systému a pokúsime sa uvažovať, aký je vplyv vokálov na konsonanty a konsonantov na vokály v tomto systéme

Kým prstúpime ku konkrétnym výsledkom, je potrebné na pozadí diferencovanej "hladiny" vzťahu a vzájomného "preskupenia" jednotlivého a všeobecného zdôrazniť vo fonickom systéme vymedzenie troch základných jednotiek fóny ako jednotky s "najnižšou" hladinou všeobecného a s najpestrejšími zvukovými črtami, fonémy ako jednotky stvarenej ako zväzok dištinkívnych vlastností a morfofonemy ako jednotky v oblasti designans vymedzovanej v morféme na základe pozície maximálnej fonologickej diferenciácie

Ak by sme tieto jednotky označili číslom 1-3, zistili by sme, že vymedzenie druhej a tretej vrstvy v slovenskej fonológii vzhľadom na neutralizácie nie je také jednoznačné, ako sa zdá Neutralizačné postavenie určitého fonologického protikladu je pozíciou minimálnej fonologickej diferenciácie Na určenie "smeru" neutralizácie potrebujeme identifikovať príslušnú morfofonému podľa pozície maximálnej fonologickej diferenciácie Sú však prípady, keď analyzovanú fonickú jednotku v rámci morfofonémy nemožno dať do postavenia maximálnej fonologickej diferenciácie, a teda nemožno jednoznačne určiť morfofonému V takom prípade používame pri morfofonematickej transkripcii príslušný index (Sabol, 1982)

V rámci slovenského vokalickejho podsystemu uvažujeme o neutralizácii protikladu Lg - Lg° (kvantitatívnosť - nekvantitatívnosť), protikladu G - G° (diftong - dlhý vokál), protikladu Lg°G° - LgG (krátky vokál - diftong) a v norme so [a] aj protikladu D - D° (difúznosť - nedifúznosť)

Na teoretickom podklade (pozri Sabol, 1989) sme analyzovali 1000 vokálov, 1000 nositeľov slabičnosti na úrovni fóny, fonémy a morfofonémy, pričom sme sa sústredili aj na základné typy vzťahov medzi týmito tromi vrstvami Pri analýze sme sa neobmedzili len na normu s 5 prvkami krátkého vokalickejho podsystemu, ale pracovali sme aj s normou, ktorá ráta s osobitným zvukom [a] Prvú normu označujeme ako normu A, druhú ako normu B

V rámci normy A slovenského vokalickejho podsystemu sa realizovali 3 typy neutralizácií protikladov

Lg - Lg° (kvantitatívnosť - nekvantitatívnosť) 0,9 %

LgG° - LgG (dlhý vokál - diftong) 4,4 %

Lg°G° - LgG (krátky vokál - diftong) 0,4 %

V norme B sa k týmto trom, už spomenutým neutralizáciám priraduje i neutralizácia protikladu D - D° (ã - a) 6,2 %

V jednej i druhej norme slovenského vokalickejho podsystemu sa uplatnil len prvý a tretí typ vzťahu medzi úrovňami fóny, fonémy a morfofonémy

F = Fm \wedge Fm = MFm

F = Fm \wedge Fm * MFm

V norme A sa 1 typ vzťahu uplatnil v 953 prípadoch (95,3 %) a v norme B v 891 prípadoch (89,1 %)

Príklady

[predal] F [a] Fm [a] MFm A

[predal] F [e] Fm [e] MFm E F = Fm \wedge Fm = MFm

[ma:m] F [a] Fm [á] MFm Á

3 typ vzťahu v norme A predstavuje 4,7 %, v norme B 11,1 %

Príklady

[šiel] F [ie] Fm [ie] MFm IE_2 (G - G°)

[n,ezru t,i sa] F [i] Fm [i] MFm Í (Lg - Lg°)

[obaja] F [a] Fm [a] MFm A₃ (LgG - Lg°G°)

[slanuna] F [a] Fm [a] MFm A₄ (D - D°)

→ F = Fm \wedge Fm * MFm